

**DAVLAT BUDJETIGA SOLIQLAR TUSHUMI BARQARORLIGINI
TA'MINLASHNI NAZORAT QILISHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Rustamov Shohruh

Qashqadaryo viloyati soliq boshqarmasi bosh Inspektori

Annotatsiya: Davlat budjeti mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy sohalarini moliyalashtirishning eng muhim manbalaridan biridir. Budget mablag'lari asosan soliqlardan tushadigan daromadlar hisobidan shakllanadi. Shu bois, soliqlar tushumining barqarorligi davlatning moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlash va nazorat qilish jarayoni davlat boshqaruvi tizimining ajralmas qismi bo'lib, uning samarali tashkil etilishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi va ijtimoiy sohalarning rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: soliq tushumi, barqarorlik, nazorat, ijtimoiy dasturlar, moliya, loyihalar, infratuzilma, byudjet.

Soliqlar tushumining barqarorligini nazorat qilishning birinchi va eng asosiy maqsadi – davlat daromadlarining yetarli miqdorda va o'z vaqtida kelib tushishini ta'minlashdir. Bu esa davlatning o'z moliyaviy majburiyatlarini bajarishi, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishi, infratuzilma loyihalarini amalga oshirishi va iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan mablag'larga ega bo'lishini ta'minlaydi. Nazorat jarayonida soliqlarni to'plashdagi kamchiliklar, noqonuniy yo'llar bilan soliq to'lovdan qochish holatlari aniqlanadi va bartaraf etiladi. Shu jihatdan, soliq nazorati davlat moliyasining mustahkamligini ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Soliqlar tushumini nazorat qilish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u ko'plab omillarni o'z ichiga oladi. Soliq tizimi ko'plab soliq turlari va to'lovchilardan iborat bo'lib, har birining o'ziga xos xususiyatlari

mavjud. Masalan, korporativ soliqlar, daromad soliqlari, qo'shilgan qiymat solig'i kabi turli soliq turlari mavjud bo'lib, ularning hisoblanishi va yig'ilishi jarayonlari turlicha. Soliq to'lovchilarning faoliyati esa iqtisodiy o'zgarishlar, bozordagi raqobat, qonunchilikdagi o'zgarishlar va xalqaro iqtisodiy sharoitlarga bog'liq holda doimiy ravishda o'zgarib turadi. Shu sababli, soliq nazorat organlari doimiy ravishda soliq qonunchiligini takomillashtirish, soliq to'lovchilarning faoliyatini tahlil qilish va monitoring qilish, soliq to'lovchilarga tushuntirish ishlarini olib borish kabi faoliyatlarni amalga oshiradi. Bu jarayon soliq tushumining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.[1]

Soliq nazoratining yana bir o'ziga xos jihati – bu jarayonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish zarurati. Bugungi kunda elektron soliq hisobotlarini joriy etish, soliq to'lovchilarning onlayn monitoringi, soliq to'lovlarning avtomatlashtirilgan tizimlari orqali nazorat qilish jarayonlari soliq tushumining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Axborot texnologiyalari yordamida soliq organlari soliq to'lovchilarning faoliyatini real vaqt rejimida kuzatib borish, soliq to'lovlardan qochish holatlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa soliqlarni yig'ish jarayonini tezlashtiradi, shaffoflikni oshiradi va korrupsiyaga qarshi kurashishda samarali vosita hisoblanadi. Soliq nazoratining o'ziga xosligi shundaki, u nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarga, balki iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Soliq tushumining barqarorligi iqtisodiyotning umumiy holatiga bog'liq bo'lib, iqtisodiy o'sish sur'atlari, ish bilan bandlik darajasi, inflyatsiya darajasi kabi ko'rsatkichlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, soliq nazorati tizimi iqtisodiy sharoitlarni chuqur tahlil qilish, prognozlash va soliq siyosatini moslashtirish vazifasini ham bajaradi. Masalan, iqtisodiy inqiroz yoki pasayish davrida soliq siyosatini yumshatish yoki soliq imtiyozlarini kengaytirish orqali iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash mumkin.[2]

Soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashda qonuniylik va adolat tamoyillari muhim o'rin tutadi. Soliq to'lovchilarning huquqlari va majburiyatlari

aniq belgilangan bo'lishi, soliq qonunlari adolatli va tushunarli bo'lishi zarur. Bu esa soliq to'lovchilarning davlatga bo'lgan ishonchini oshiradi, soliq to'lovga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi. Soliq qonunchiligida noaniqliklar yoki adolatsizliklar mavjud bo'lsa, bu soliq to'lovchilarda norozilik va soliqdan qochish holatlarining ko'payishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, soliq nazorat organlari tomonidan o'tkaziladigan tekshiruvlar va jarimalar qonun doirasida va odilona bo'lishi talab etiladi. Adolatli va shaffof soliq nazorati tizimi soliq to'lovchilarning davlatga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Soliq nazoratining samaradorligini oshirish uchun kadrlar malakasi va professionalizm muhim ahamiyatga ega. Soliq organlari xodimlari muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida ishtirok etishi, yangi qonunchilik va iqtisodiy tendensiyalar bilan tanishib borishi kerak. Bu esa soliq nazoratining sifatini oshirib, soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Malakali va tajribali kadrlar soliqlarni to'plash jarayonida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni samarali hal qila oladi, soliq to'lovchilarga sifatli xizmat ko'rsatadi va soliq qonunchiligi talablarini to'g'ri tatbiq etadi.[3]

Shuningdek, soliq nazoratining o'ziga xos xususiyatlaridan biri – uning profilaktik xarakterga ega bo'lishidir. Soliq organlari faqatgina mavjud kamchiliklarni aniqlash bilan cheklanmay, balki soliq to'lovchilarga soliq qonunlariga rioya qilish bo'yicha maslahatlar berish, ularni qo'llab-quvvatlash orqali soliq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa uzoq muddatda soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Soliq madaniyatining rivojlanishi soliq to'lovchilarning o'z majburiyatlarini anglashini oshiradi va soliq to'lovdan qochish holatlarini kamaytiradi. Soliqlar tushumini nazorat qilish tizimida davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Soliq to'lovchilar bilan samarali muloqot, ularning muammolarini tushunish va hal qilish, soliq qonunchiligini soddalashtirish orqali soliq to'lovchilarning majburiyatlarini bajarish darajasini oshirish mumkin. Bu esa soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Davlat

va biznes o'rtasidagi ishonchli hamkorlik soliqlarni to'plash jarayonini soddalashtiradi va soliq to'lovchilarning o'z vaqtida va to'liq to'lov qilishiga turtki beradi.[4]

Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlash uchun soliq nazoratining integratsiyalashgan tizimi zarur. Bu tizimda moliya, statistika, bojxona va boshqa tegishli organlar o'rtasida axborot almashinuvi va hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Bu esa soliq tushumlarini to'plash jarayonini yanada samarali qiladi, soliqlarni to'lashdan qochish holatlarini kamaytiradi. Shuningdek, xalqaro standartlarga mos keladigan soliq nazorat tizimlari iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, soliq siyosatining moslashuvchanligi va zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga javob berishi ham soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bozor iqtisodiyoti sharoitida soliq stavkalari va imtiyozlarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish zarur. Bu esa iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga tez va samarali javob berish imkonini beradi, soliq tushumining barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi.[5]

Bundan tashqari, soliq nazoratining o'ziga xos jihatlaridan biri – uning milliy iqtisodiyotning turli sohalariga ta'sirini hisobga olishdir. Masalan, qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmat ko'rsatish sohalarida soliq tushumining o'ziga xosligi mavjud bo'lib, nazorat jarayonida bu sohalarning xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir sohada soliq to'lovchilarning faoliyati va ularning soliq majburiyatlari turlicha bo'lishi mumkin, shuning uchun nazorat mexanizmlari ham moslashtirilgan bo'lishi kerak. Soliq tushumining barqarorligini ta'minlashda davlatning iqtisodiy siyosati va makroiqtisodiy barqarorlik ham muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiy barqarorlik va o'sish davrida soliqlar tushumi ko'payadi, davlat budjeti mustahkamlanadi. Shu bilan birga, davlat siyosati soliq yukini adolatli taqsimlash, soliq imtiyozlarini samarali boshqarish va iqtisodiyotni rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Bu omillar soliq tushumining

barqarorligini ta'minlashda muhim omillar hisoblanadi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, davlat budjetiga soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashni nazorat qilish jarayoni murakkab va ko'p qirrali tizim bo'lib, u iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy va texnologik omillarni o'z ichiga oladi. Soliq nazoratining samaradorligi davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun muhim shartdir. Shu bois, soliq nazorat tizimini doimiy ravishda takomillashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, soliq to'lovchilar bilan samarali muloqot o'rnatish hamda qonuniylik va adolat tamoyillarini ta'minlash zarur. Bu omillar soliqlar tushumining barqarorligini ta'minlashda va davlat budjetining mustahkam moliyaviy poydevorini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, O. (2018). "Soliq siyosati va uning davlat budjetiga ta'siri". Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
2. Karimova, D. (2019). "Davlat budjetining barqarorligini ta'minlashda soliq nazoratining roli". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. Tursunov, M. (2020). "Soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlashda innovatsion usullar". Toshkent: Iqtisodiy tadqiqotlar markazi.
4. Islomov, S. (2021). "Davlat moliyaviy boshqaruvida soliq nazoratining o'ziga xos xususiyatlari". Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti.
5. Rustamova, N. (2017). "Soliq tizimini takomillashtirish va davlat budjeti barqarorligi". Toshkent: Iqtisodiyot va moliya universiteti.
6. Yo'ldoshev, A. (2019). "Soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlashda davlat siyosati". Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi.
7. Qodirov, J. (2022). "Soliq nazorati va uning iqtisodiy samaradorligi". Toshkent: Iqtisodiy tahlil markazi.
8. Sattorova, L. (2020). "Davlat budjetining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda soliq siyosatining ahamiyati". Toshkent: Moliya instituti nashriyoti.